

Sosyal Bilimler Arařtırma Dergisi

Social Sciences Research Journal
Yıl / Year 17, Sayı / Issue 33 / Bahar / Spring (2019/1)

SBARD
33

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE HAYVANLARA ŞEFKAT

YIL / YEAR 17, SAYI / ISSUE 33 / BAHAR / SPRING (2019/1) ss. 197 - 208

Makale geliş tarihi/Received: 05/05/2019-Makale kabul tarihi/Accepted: 08/08/2019

RECEP ERTUĞAY

Dr. Öğr. Üyesi,

Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,

Hadis Anabilim Dalı

receptugay@hotmail.com

orcid.org/0000-0001-7289-0338

Öz

Makalenin konusu İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in -sallahü aleyhi ve sellem- hayvanlara şefkatidir. Konu iki ana kaynak, Kur'an ve Sünnet üzerinden ele alınmıştır. Makalenin amacı, Hz. Peygamber'in hayvanlara bakışını oluşturan temel argümanları belirlemektir. İlk önce zihni tasavvuru oluşturması açısından Kur'an'ı Kerim'in meseleye bakışına değinilmiştir. Kur'an'ı Kerim'in ele alıp düzenlediği temel konulardan birisi de insan-evren ilişkisidir. Bu ilişki içerisinde hayvanlara özel bir yer verilmiş; insanın emrine musahhar kılınışlarından Allah'ın –celle celâlühü- varlığına işaret oluşlarına kadar geniş bir yelpazede ele alınmıştır. Dahası birçok sure ismi hayvan isimleri ile isimlendirilmiştir. Aynı minval üzere Hz. Peygamber –sallahü aleyhi ve sellem- de öğütleri ile hayvan haklarına vurgu yapmış ve hayvanlara şefkatle muamele edilmesini istemiştir. Çalışmada hayvanlara şefkatin Hadislerde keskin ve açık şekilde mevcut olduğu tespit edilmiştir. Ahlâkî erdemlerden birisi olan şefkat, sürekli güncel tutulmalı, kal/söz/anlam ve hâl/fiil/eylem olarak hayatta kalmalıdır. Bu durum şefkatin işlevsel olması açısından önemlidir ve gereklidir.

Anahtar Kelimeler: *Peygamber, Sünnet, Hadis, Şefkat, Hayvan*

THE COMPASSION OF HAZRAT PROPHET MUHAMMAD TO ANIMALS

Abstract

The subject of the article is the compassion of the Islamic Prophet Muhammad to animals. The topic has been addressed through two main sources, the Qur'an and the Sunnah. The aim of the article is to determine the main arguments that make up the Prophet's view of the animal. Firstly, the Qur'an's view of the issue is mentioned in terms of creating a mental imagination. One of the main issues that the Qur'an deals with is the human-universe relationship. In this relationship, a wide range of animals has been given a special place, from the fact that they were commanded to human beings and that they signaled the existence of God. Moreover, many surah names are named with animal names. In the same way, the Prophet emphasized animal rights with his counsel and demanded that animals be treated with compassion. In the study, it was determined that compassion for animals was present in the Hadiths sharply and clearly. As a result, compassion, one of the moral virtues, must be kept up to date and survive in both meaning and action. This is important

and necessary for the functioning of compassion.

Keywords: Prophet, Sunnah, Hadith, Compassion, Animals

Giriş⁸

İslâm dini, iki esasa dayanmaktadır. Bu iki esas; “Et-ta’zîm li-emrillâh” / “Allah’ın emirlerine saygı” ve “Eş-şefkatü alâ halkıllâh” / “Allah’ın yarattıklarına şefkattir.” (el-Aclûnî, 197, II: 544).

Çağımız, insanlığın hayat standartlarını yükseltirken, ahlâkî değerleri ihmal etmiştir. Bu durum insanın sorumluluğu altında olan canlı cansız varlıklara karşı hak ihlallerinin artmasına sebep olmaktadır. Hak ihlallerinin başlıca sebebi şefkatsizliktir. Mahlukât içerisinde hayvanlar, belki de şefkatsizlikten en çok etkilenen varlıklardır.

Hayvan, ‘canlı, diri’ anlamında bir isimdir. ‘Hayy’ kökünden gelmesi sebebiyle kelimenin çoğulu ‘hayeyân’ iken telaffuz kolaylığı için ikinci ‘yâ’nın ‘vâv’a dönüştürülmesi sonucu hayevân biçimini almıştır; ancak Arapça konuşma dilinde ve Türkçe’de yaygınlıkla hayvan şeklinde söylenir (Demirci, 1998, XVII: 81).

Kur’ân’ı Kerîm’e göre insan, yeryüzünde idareci, egemen bir varlık olarak yaratıkların çoğundan üstün bir donanımda (Tîn, 4) var edilmiş, göklerde ve yerde olanlar, güneş ve ay, gece ile gündüz onun hizmetine sunulmuştur (Lokman, 20; Nahl, 21; Câsiye, 13; Bakara, 9). Kâinattaki diğer varlıklar gibi hayvanlar da insana musahhar kılınmış (Nahl, 5), etinden (Nahl, 5), sütünden (Nahl, 66), yününden (Nahl, 80), balından (Nahl, 69) faydalanma, binek (Zuhuf, 2) olarak veya nakil vasıtası (Nahl, 7) olarak kullanılabilme durumlarına işaret edilmiştir.

İnsanın diğer canlılar arasında özel bir yere sahip olması onların üzerinde tahakküm kuracağı anlamına gelmez (Görmez, 2014: I, 290). Aksine sorumluluk anlamına gelir. Dolayısıyla insana hayvanlardan faydalanması helal kılınmış bununla birlikte şefkat göstermesi de emredilmiştir. Hayvanlar, insan yaşamının doğal bir parçasıdır. Bu nedenle hayvanların bakımı, beslenmesi, zekâtları, kesimleri, alışverişleri, avlanmaları gibi birçok konu ayet ve hadislerin kapsamına girmiş, farklı disiplinler tarafından incelenmiştir.

Hayvanlar konu edilince dikkate alınması gereken öncelikli husus şefkattir. Bu husus günümüzde varlığın merkezine insanın mutlak olarak yerleştirilmesi sebebiyle ayrıca önem taşımaktadır. Olumlu bazı örnekler olmakla birlikte, hemen hemen hergün basın yayın organlarında canına kastedilmiş, ölüme terkedilmiş, sokaklara bırakılmış, insanlık dışı muamelelere maruz bırakılmış hayvan haberleri ile sık sık yüzyüze gelmiş olumuz, hassiyetlerin zayıfladığı izlenimi vermektedir.

Hayvan hakları kapsamında yapılmış düzenlemelerin arzu edilen düzeyde hasssiyet oluşturamamış olması konuyu dini normlarla ele alınması

⁸ Bu makale “Hz. Peygamber’in Sünnetinde Şefkat” adlı doktora çalışmasından üretilmiştir.

nın gerekli olduğunu düşündürmektedir. Bu nedenle meselenin/problemin Hz. Peygamber'in hadisleri zemininde ele alınıp güncellenmesi faydalı olacaktır.

Bu makalede Hz. Peygamber'in –sallahü aleyhi ve selem- sünnetinde hayvanlara şefkat konusu ele alınmıştır. Konu, "Kur'ân'ı Kerîm'de Hayvanlara Şefkatin Zihni Arkapları" ve "Hadislerde Hayvanlara Şefkat" alt başlıklarında incelenmiştir.

I- Kur'ân'ı Kerîm'de Hayvanlara Şefkatin Zihni Arkapları

Kişinin herhangi bir şeyle ilişkisi, o şeyin kendisi için ifade ettiği anlamla yakından ilgilidir. Davranışların şekillenmesinde kalpte yerleşen sevgiler ve zihinde var olan değerler, etkili olmakta ve insanın bakışı bu sevgiye ve bu değerlere göre şekillenmektedir. Bu nedenle İslâm, bir davranışı istemediğinde onun arkapları olarak önce insanın gönlünü ve zihnini inşa etmekle işe başlar. Kur'ân'ı Kerîm'in, davranışlara ve ibadetlere yönelik talepler içeren emirleri ekseriyetle Medine döneminde nazil olmuştur. Mekke döneminde inen ayetlerin daha çok iman konularını ihtiva etmesi başlangıçta kalplerin/zihinlerin hedef alındığını göstermektedir. Davranışlar içten dış doğru taşmaktadır. İslâm'ın nazarında da fiilleri değerli/değersiz kılan niyetlerdir. Gönülde sevgisi olmayan bir amelin istenilen şekilde gerçekleşmesi ve beklenen sonucu vermesi mümkün değildir.

İslâm, hayvanlara yönelik davranışların şekillendirilmesinde meseleye hayvanların önemini kavratarak başlamıştır. Öyleki çok sayıda hayvanın Kur'ân'da ismi geçmekte⁹ hatta bazı sureler hayvan isimleri ile isimlendirilmektedir.¹⁰ Hayvanların bu denli ilâhî kelâmın içinde yer alması, hayvanlara değer vermenin bir göstergesi olarak düşünülmelidir. Kur'ân'ı Kerîm, yeryüzünde yürüyen her bir hayvanın, kanadıyla uçan her bir kuşun bir ümmet/topluluk olduklarını sonunda da Rableri huzurunda toplanacaklarını (Enâm, 38) ifade etmiştir. Kutsal kitabının kucak açıp değer atfettiğine müminin yaklaşımı da sıcak olacaktır.

Allah, -celle celâlühû- 'Hayy' ismiyle hayat bahşettiği varlıklardan olan bir hayvanın hayatına meşru bir gerekçe ve izin olmaksızın son verilmesi, hem Allah'ın -celle celâlühû-yaratma hem de yaşatma sıfatına karşı çıkma anlamı taşımaktadır. Hayvanların bu evren içerisinde kendilerine biçilmiş görevleri bulunmaktadır. Bu itibarla bütün türleriyle hayvan cinsinin korunması ve yaşatılması esastır (Erturhan, 2009:99,100).

Kur'ân'ı Kerîm'e göre hayvanlar, Allah'ı -celle celâlühû- tesbih eden (Mük, 19), yaratılışları istikametinde Allah'ın -celle celâlühû- emrine boyun eğen itaatkâr varlıklar hükmündedir.

"Bakmazlar mı deve nasıl yaratılmış?" (Ğaşiye, 17), *"Üstlerinde kanatlarını açta kapaya uçan kuşları hiç görmediler mi?"* (Mülk, 19), *"Yeryüzünde*

⁹ Deve, at, katır, merkep, inek, buzağı, keçi, koyun, domuz, köpek, aslan, maymun, büyük balık, yılan, hüthüt, karga, bıldırcın, kurbağa, çekirge, sinek, örümcek, sivrisinek, kelebek.

¹⁰ Bakara, Enâm, Nahl, Neml, Ankebût, Fil.

sizin için rengârenk yarattıklarında öğüt alan bir toplum için gerçek bir ibret vardır.” (Nahl, 13) ve *“Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır.”* (Nahl, 66) ayetlerinde olduğu gibi hayvanlar, Allah’ın kudretinin bir tezahürü ve varlığının birer işareti olarak bakıp ibret almak üzere insanları tefekküre sevkeden ve yaratanına yönlendiren birer kılavuzdur.

“Sizin için onlarda daha nice menfaatler vardır. Onların üzerinde gönüllerinizdeki bir arzuya erersiniz. Hem onlar üzerinde hem de gemiler üzerinde taşınırsınız.” (Mümin, 80) ayetinde vurgulandığı şekliyle hayvanlar insanların işlerini kolaylaştıran birer nimettir.

İnsanlar için sayısız faydaları olan ve hayatı kolaylaştıran hayvanlar, aynı zamanda estetik değer olarak da doğanın bir parçasıdır. Kara hayvanlarından, deniz hayvanlarına yerde sürünenlerden semada kanat çırpanlara kadar her biri farklı güzellikleri ile tabiatın süsü ve insan için birer ilham kaynağıdır. İnsan için hayvanların hayranlık uyandıran güzelliklerinin farkına varmak suretiyle üzerlerinde tefekkür ederek Allah’ın sanatının ve kudretinin yüceliğini anlayıp kavramalarının en önemli vesileleri arasında yer almaktadır (Görmez, 2014, :, 238).

Kur’ân’ı Kerîm’de övgüye layık müminlerin özellikleri vurgulanırken, Allah’a itaatten ve bağışlanma dilemenin hemen ardından *“Sâile ve mahruma mallarından belli bir pay ayırırlardı.”* ayetiyle müminlerin yardım severliklerine değinilmektedir (Zariyat, 15-16). İhtiyacını belli edip dile getirene ‘sâil’; belli edemeyip isteyemeyene de ‘mahrum’ denmektedir. Hayvanlar, ihtiyacını belli edemeyen, ıstırabını dile getiremeyen, maruz kaldığı zulmü dillendiremeyen varlıklardır. Ayette yer alan birinci kelime ile insanlara, ikinci kelime ile de hayvanlara işaret edildiğini öne çıkaran yorumlar, hayvan haklarına dikkat çekmesi açısından ilgi çekicidir (Râzî, 1995: XX, 352).

Hz. Peygamber de -sallahüaleyhi ve sellem- her alanda olduğu gibi hayvanlara olan şefkati ile de Müminler için en güzel örnektir. Günümüz için bu örnekliğin kaynağı onun hadisleridir.

II- Hadislerde Hayvanlara Şefkat

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber -sallahü alehi ve sellem- *“Allah’ın sizi cezalandırmamasının yegâne sebebi; şu yaşlanmış ihtiyarlar, süt emen bebekler ve çiftliğinizde otlayan hayvanlardır”* (Taberânî, 309, XXII, 309), *“Hayvanlar olmasaydı semadan yağmur inmezdi”* (İbn Mâce, Fiten, 22), *“Merhametliye Rahmân da merhamet gösterir. Siz yerdekilere merhamet gösterin ki ki, Allah da size merhamet göstersiz.”* (Ebû Dâvûd, Edep, 58), *“...Merhamet etmeyene merhamet olunmaz,”* ikazlarında bulunmuş ve hayvanlara şefkat gösterilmesini istemiştir (Müslim, Fedâil, 65).

Hz. Peygamber’in hayvanlara bir canlıdan öte yaklaşımlar sergilediğini görmekteyiz. Atını, ‘mürteciz’ (Beyhâkî, 1416, X, 45); merkebinin, ‘ufeyr’/‘ya’fûr’ (Buhârî Cihâd, 46); katırını ‘düldül’ (Beyhâkî, X, 45), ‘şehbâ’ ve ‘beydâ’; devesini, ‘kasvâ’ (Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 156), ‘ced’â’ (Nesâî, Menâsikü’l-Hacc, 187.) ve ‘adbâ’ (Buhârî, Rikâ’, 38) olarak isimlendirmiştir. *“Atların alınlarını ve sırtlarını okşayın boyunlarına takı bağlayın...”* buyur-

muş, kuşlara çirkin kelime kullanılmasına, “*onların ruhları vardır*” diye itiraz etmiş (Müslim, Sayd, 59), kurbanlık hayvanlara güzel davranmayı, hayvanı sakinleştirmeyi önermiş *وَأِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَةَ وَلْيُحَدِّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ وَلْيُرِحْ ذَيْبَحَتَهُ* “... (Müslim, “Sayd”, 57), ve bıçak gösterilerek korkutulmamalarını istemiştir (İbn Mâce, Zebâih, 3).

Hz. Peygamber, -sallahü aleyhi ve sellem- hayvanların sebepsiz¹¹ yere öldürülmelerine kısırlaştırılmalarına *عَنْ إِخْصَاءٍ* *نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ إِخْصَاءِ الْخَيْلِ وَالْبَهَائِمِ...* (Beyhakî, X, 42) ve işkence sayılabilecek muamelelere tepki göstermiş “... (İbn Mâce, Zebâih, 10), “*Bu dilsiz hayvanlar hakkında Allah'tan korkun... اتَّقُوا اللَّهَ فِي هَذِهِ الْبَهَائِمِ* “... (Ebû Dâvûd, Cihâd, 44)”, “*Kim bir canlıya zarar verirse Allah da ona zarar verir.*” (İbn Mâce, Ahkâm, 17), “*Kim bir canlıya iyilik yaparsa Allah da ona sevap verir.*” buyurmuştur (Müslim, “Selâm”, 153). Sebepsiz yere öldürülen bir serçenin dahi hesabının sorulacağı, hatta serçenin “*Allahım! Bu beni boş yere öldürdü. Ne cesedimden yararlandı ne de beni bıraktı ki arzında yaşayayım.*” şeklinde şikâyetle bulanacağını bildirmiştir (Nesâî, Dahâyâ, 43). Allâh Rasûlü, bir canı ölümden kurtaranın nail olacağı mükâfatı bir hikâye üzerinden şöyle anlatmıştır: “*Yolculuk yapan bir adam çok susamış ve yolda rastladığı bir kuyuya inip oradan su içmişti. Kuyudan çıkınca orada bir köpekle karşılaştı. Susuzluktan dilini sarkıtmış olan zavallı hayvan nemli toprağı yalıyordu. Yolcu kendi kendine, ‘Bu hayvan*

¹¹ Bu sebepler; avlanma, beslenme ve zararından korunma olarak izah edilmektedir. Avlanmaya müsaade edilmiş fakat hayvanların güven vakti olan gece avcılığı ve yavru hayvanların avlanması yasaklanmıştır. “... مَنْ حَقَعَ هَذِهِ بَوْلَيْهَا رَدُّوا وَتَمَّأَ (Taberânî, 309: III, 131); *فَلَا تَطْرُقُوا الطَّيْرَ فِي أَوْكَارِهَا. فَإِنَّ اللَّيْلَ لَهُ أَمَانٌ...*” (Ebû Dâvûd, Cihâd, 112); Evrendeki varlıklar insana musahhar kılınmış olmaları sebebi ile haddî tecavüz etmemek, keyfi davranışlardan kaçınmak suretiyle belirli ölçüler dâhilinde hayvanlardan faydalanabilme meşru görülmüş ve zararından korunmak maksatlı tedbirler alınmasına da müsaade edilmiştir. (Nesâî, Edâhî, 42); *يُفْتَلَهُنَّ فِي الْحَرَمِ الْعَرَابُ وَالْجَدَاةُ وَالْعَقْرَبُ وَالْفَأْرَةُ* (Buhârî, Cezâ’ü’s-“Sayd”, 7); (Müslim, Selâm, 127); (Nesâî, Menâsik, 88). Hadislerde fasık olduklarından bahisle bazı hayvanların öldürülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Burada fasık kavramı üzerinde durmak gerekir. Fasık yürüncesinden çıkmış amacından sapmış demektir. Yarattığı amaçlarının dışına çıkarak zararlı hale gelmiş hayvanlar için bu ifade kullanılmıştır. İnsan hayatına zarar veren diğer insanlar dahi cezalandırılırken hayvanların cezalandırılmaması düşünülemez. Fasık olarak isimlendirilen ve öldürülmeleri gerektiği ifade edilen hatta barındırılmasına sınırlama getirilen hayvanlardan köpekler ayrıca dikkat çekmektedir. Yalnızca ziraat, avlanma ve beççilik maksadıyla barındırılmalarına izin verilmiş bunun dışında yasak konulmuştur. *...إِلَّا كَلَبَ عَتَمَ أَوْ حَرَبَ* (Buhârî, Müzâraa, 3). Köpeklerin öldürülmesine gelince susuz köpeğe su vererek ölümden kurtaran bir kişinin cennete gireceğini ifade eden Hz. Peygamber’in köpeklerin öldürülmesini istemesinde başka bir sebep olmalıdır. Günümüz dünyasında salgın hastalıklar nedeni ile kanatlı hayvanların itlaf edildiğini biliyoruz. Buna benzer bir olay olmalıdır ki o dönemde köpeklerle ilgili bir tedbir alınması kaçınılmaz olmuştur. Köpeklerin belirli amaçlar dışında barındırılmasının yasaklanması, fitratlarına aykırı olarak kullanmaktan kaynaklanmış olabilir. Bu durum köpeklerin aleyhinedir. Tabiatlarına aykırı bir ortamda yaşamaya mecbur etmek, köpeklerin doğal hallerinin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu etki köpekte olduğu kadar insanlarda da olabilir. Nitekim günümüzde batı dünyası ve birçok ülkede köpek edinme yaygın bir hal almış adeta çocuk ediniminin önüne geçmiş bulunmaktadır. Köpeklerin tüylerinde ve salyalında taşıdıkları hastalıklar da tedbir almayı zorunlu kılmaktadır. Alınan tedbirlerin öldürme gibi ağır içerikli olması caydırıcı olma sebebinden kaynaklanmış olabilir. Örneğin insanlar arası ilişkilerde had ve kısas cezası bulunmaktadır. Cezanın ağır olması suçu önlemek içindir. Köpekler için verilen öldürülme hükmü de köpekleri öldürmek için değil köpek edinmeyi engellemek içindir diye düşünebiliriz. Ya da zararı saldırganlık boyutuna ulaşmış insan hayatını tehdit eder niteliğe bürünmüş köpeklerin hedef alındığı ifade edilebilir.

da benim gibi çok susamış.' dedi ve tekrar kuyuya inip ayakkabısına su doldurdu. Sonra ayakkabısını ağız ile tutup kuyudan çıktı ve köpeği suladı. Bu yaptığından dolayı Allah o kulundan hoşnut oldu ve onu bağışladı." فَسَقَى ... " (Buhârî, Müsâkât, 9).

Yine Hz. Peygamber'in zikrettiği bir kıssaya göre peygamberlerden birisi, kendisini ısırın bir karıncayı cezalandırmak üzere karıncanın yuvasını yaktırmış ve daha sonra bu davranışı nedeniyle Allahü Teâlâ ona şöyle vahyederek uyarıda bulunmuştu: "Seni bir karınca ısırды diye mi (Allah'ı) tesbih eden ümmetlerden bir ümmeti toptan öldürüverdin!" " ... أَنْ تَمَلَّةَ فَرَصَتْ نَبِيًّا مِنْ " " ... " الْأَنْبِيَاءِ فَأَمَرَ بِقَرْنِيهِ النَّمْلِ فَأَحْرَقَتْ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَلَيْهِ أَنْ قَرَصَتْكَ نَمَلَةٌ أَهْلَكَتْ أُمَّةً مِنَ الْأُمَّمِ تُسَبِّحُ " (Buhârî, Cihâd, 152).

Çağımızda hayvanların bir kısmı doğal ortamlarının dışında bir süs eşyası gibi kullanılırken, büyük bir kısmı da nesillerinin tükenmesi ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Pek çok hayvan aç ve susuz bir şekilde yaşamaya çalışmakta, ağır yük taşımaya zorlanmakta, dinlendirilmeksizin uzun süreli çalıştırılmakta bir eğlence unsuru imiş gibi fitratlarına aykırı olarak istismar edilmekte ya da farklı sektörlerde hammadde olarak kullanılmak üzere acımasızca katledilmektedir. (Görmez, 2104: V, 246).

Hayvanat bahçeleri adıyla hayvanların doğal ortamlarından alınıp dar alanlara hapsedilmeleri ve ziyaretçilerin rahatsız edici davranışlarına maruz bırakılmaları üzerinde düşünmek gerekir. Hayvanların toplama kamp-ları misali hapsedildikleri kafeslerin, çevre bilinci geliştirmek için, doğal eğitim alanları olarak lanse edilmesini ayrıca tartışmak gerekir (Elçin, vd. 2010: 300).

Hz. Peygamber hayvanların yuvalarının bozulmaması, yumurta ve yavrularının alınmaması, doğal ortamdan uzaklaştırılmaması konusunda insanları uyarmıştır " ...مَنْ فَجَّحَ هَذِهِ بَوْلِهَا رُدُّوا وَلَدَهَا إِلَيْهَا... " (Ebû Dâvûd, "Edeb", 164). Yavruları alındığı için izdirıp içinde kanat çırpın bir kuşu görünce "Bu kuşun canını yakan kim!" diye çıkmış yavrularının derhal yerine konulmasını emretmiştir (Ebû Dâvûd, Cihâd, 112). İnsan olması, hayvan olması fark etmemiş, anne kuşun ağlatılmasına ve yavrularından ayrı kalmasına engel olmuştur. Hayvanların doğal yaşam alanlarını daraltmaya, ortamlarından koparmaya hakkımız yoktur. Onlar da birbirleri ile ilişki ve iletişimde bulunan topluluklardır (Enâm, 6/38; Ebû Dâvûd, Cihâd, 44).

Allah Rasûlü'nün -sallahü aleyhi ve sellem- nâdiren başvurduğu 'Allah lanet etsin' sözü'nü hayvanlara işkence edenler için kullandığını görüyoruz « ... نَعَنَ اللَّهُ مَنْ مَثَلٌ بِالْحَيَوَانِ... » (Nesâî, Dahâyâ, 42). Bir keresinde o ashabıyla seyir halinde iken yaralanmış bir eşek gördüğünde üzüldü ve "Allah'ın laneti onu dağlayanların üzerine olsun." (Buhârî, Zebâih, 25) dedi ve hayvanlara dağlama yapmayı yasak etti (Müslim, Libâs, 108).

Cahiliyye döneminde hayvanların maruz kaldığı dağlama, darp etme ve hedef tahtası olarak kullanma gibi zâlimce yaklaşımlar men edilmiş, "Hiç bir canlıyı hedef edinmeyin!" buyurulmuştur (Müslim, Sayd, 58). Yine cahiliye döneminin vahşi uygulamalarından birisi olarak canlı canlı develerin

hörgücünü, koyunların kuyruğunu kesme uygulamalarına son verilmiştir (Tirmîzî, Sayd, 12).

İslam, hayvanların tabiatları açısından bir çelişki olmadığı açık olan at ve deve yarışı gibi uygulamaları uygun görmeye birlikte *تَصُلُّ إِلَّا فِي سَبَقٍ أَوْ حَافِرٍ...* " ... لَا سَبَقَ إِلَّا فِي تَصُلُّ (Tirmîzî, «Cihâd», 22) eziyet verici olan ve sırf eğlence olsun diye yapılan hayvan dövüşlerini yasaklamıştır (Buhârî, «Zebâih», 25). Hemen hemen hepsi ağır yaralanmalarla hatta birçoğu ölümlerle sonuçlanan; «horoz dövüşleri», «koç vuruşturmaları» ve «boğa güreşleri» gibi uygulamaların gözden geçirilmesi, engellenmesi, en azından yaralanmaları önleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Hz. Peygamber, -sallahü aleyhi ve sellem- hayvanlara güç yetiremeyecekleri ağırlıkların yüklenmesine engel olmuştur (Ebû Dâvûd, Cihâd, 44). Allah Rasûlü, -sallahü allahü aleyhi ve sellem- bir hadisinde; *«Sakin ola ki bineklerinizin sırtlarını kendinize minber edinmeyin! Çünkü Allah, zorlukla varabileceğiniz yerlere götürmeleri için onları size bahşetti. Yeryüzünü de sizin için yarattı. Bu yüzden ihtiyaçlarınızı yerde karşılayın.»* *... يَاكُمُ أَنْ تَتَّخِذُوا ظُهُورَ بَدَائِكُمْ مَنَابِرَ فَإِنَّ اللَّهَ إِذَا سَخَّرَهَا لَكُمْ لَتَبَلِّغَكُمْ إِلَىٰ بَدَلٍ لَمْ تَكُونُوا بِالْغَيْبِ إِلَّا نَبِيُّ الْأَنْفُسِ وَجَعَلَ الْأَرْضَ فَعَلَيْهَا فَاقْضُوا حَاجَتَكُمْ...* (Ebû Dâvûd, Cihâd, 55). Yolculuk esnasında hayvanın binek olarak kullanılması bir zorunluluktur. Fakat hayvanın üzerinde bir sandalyede durur gibi durup konuşmak keyiflidir. Bu uyarı, hayvanlardan yararlanmanın zorunlu hallerle sınırlı olduğunu göstermektedir.

Şefkat Peygamberi, hayvanlar için yolculuk esnasında uygun yerlerde beslenme imkânı *... أَفَلَا تَتَّقَى اللَّهَ فِي هَذِهِ الْبَهِيمَةِ الَّتِي مَلَكَتْ اللَّهُ إِيَّاهَا . فَإِنَّهُ شَكَى إِلَيَّ أَنَّكَ تَجْبِعُهُ وَتُدْنِبُهُ...* (Ebû Dâvûd, «Cihâd», 44) ve dinlenme zamanı tanınmasını emretmiştir. *... قَالَ كُنَّا نَصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ نَرْجِعُ فَنُوضِحُ نَوَاضِحَنَا .* (Müslim, «Cum'a», 28). Hz. Enes'in anlattığına göre Hz. Peygamber, namaz için mola verildiğinde hayvanın yükünü indirmediği namaza başlamamıştır. *... قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ قَالَ كُنَّا إِذَا نَزَلْنَا مِنْهَا لَا نَسْبِجُ حَتَّى نَحُلَّ الرَّحَالَ...* (Ebû Dâvûd, Cihâd, 44). Sağmal hayvanlar için de sağım esnasında hayvanları incitmesin diye tırnakların kesilmesini *... فَأَمَرَ لِي بِذُودٍ ثُمَّ قَالَ لِي إِذَا رَجَعْتَ إِلَى بَيْتِكَ فَمَرْهُمْ فَلْيُحْسِنُوا غِدَاءَ رَبَاعِهِمْ وَمَرْهُمْ...* (İbn Mâce, Sayd, 12) ve sütün sonuna kadar alınmayıp bir miktarının bırakılmasını istemiş, *«Sağdığıın zaman tamamını sağma yavrusu için de biraz bırak!»* buyurmuştur (Ebu'l-Kâsim, 115, VI: 112).

Abdullah b. Cafer'in naklettiğine göre, Hz. Peygamber bir seferinde Ensâr'dan bir zatın bahçesine girdi. Orada bir deve vardı. Deve onu görünce inledi ve gözlerinden yaşlar aktı. Hz. Peygamber deveye yaklaştı, gözyaşlarını sildi, hayvanı sakinleştirdi ve ardından sahibini soruşturdu. Ensâr'dan bir genç: 'O bana aittir Ey Allah'ın Rasûlü!' deyince Hz. Peygamber ona çıkıştı ve *«Allah'ın sana mülk kıldığı bu deve hakkında Allah'tan korkmuyor musun? Bak! Bu bana şikâyetinde bulundu. Sen bunu aç bırakıyor ve fazla çalıştırarak da yoruyorsun.»* *...أَمَّا تَتَّقَى اللَّهَ فِي هَذِهِ الْبَهِيمَةِ الَّتِي مَلَكَتْ اللَّهُ إِيَّاهَا . فَإِنَّهُ شَكَى إِلَيَّ أَنَّكَ تَجْبِعُهُ وَتُدْنِبُهُ...* diyerek onu uyardı (İbn Hanbel, III, 274).

Hız. Peygamber, hayvanlara karşı her zaman yumuşak davranmış ve öyle yapılmasını da istemiştir. Dövülmelerini, özellikle de yüzlerine vurulmasını “... مَا بَلَغَكُمْ أَنِّي قَدْ تَعَنُّتُ مَنْ وَسَمَ الْبَهِيمَةَ فِي وَجْهِهَا أَوْ صَرَبَهَا فِي وَجْهِهَا...” (Ebû Dâvûd, «Cihâd», 52) dişine veya gözüne rast gelir endişesiyle taş atılmasını (Buhârî, Edeb, 112) ve kötü söz söylenmesini (Ebû Dâvûd, “Edeb”, 106) yasaklamış, hayvanları sapkın emelleri için istismar edenlere lanet etmiştir. “...الْعَنَ اللَّهُ مَنْ وَقَعَ عَلَى بَهِيمَةٍ...” (Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 299. O, hayvanlara şiddet uygulamak bir kenara, kaba davranılmasını dahi hoş görmemiştir. Bindigi deveye ağır söz söyleyen bir kadının deveden aşağı indirilmesini istemiş hem hayvana hakaret edip hem de sırtına binmesine izin vermemiştir (Müslim, “Birr”, 80). Bir başka olayda da sahip olduğu hayvanı kulağından çekerek sürükleyen kişiyi “*Hayvancağızı, kulağını bırak da boynundan tutarak götür.*” diyerek uyarmıştır (İbn Mâce, “Zebâih”, 3). Kulağından tutarak götürmek, hayvanı incitir. Ayrıca tepeden bakma ve kibirli davranma görüntüsü verir. Boynundan tutmak ülfet ve muhabbet tezahürüdür. Şefkatle davranmaya uygun olandır.

Bir keresinde de Hz. Âişe validemiz, hırçın bir deveye binmiş ve onu kontrol altına almak için ileri geri çevirerek hırpalamaya başlamıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber -sallahü aleyhi ve sellem- ona deveye yumuşak davranmasını söylemiş ve “*Rıfk/zarif davranış işe güzellik katar, rıfkta (zarafetten) yoksunluk ise işi kusurlu kılar.*” «...إِنَّ الرُّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَةً وَلَا يُنْتَعَمُ مِنْهُ...» (Ebû Dâvûd, “Zebâih”, 78) buyurmuştur (Müslim, Birr, 78).

Hız. Peygamber’in -sallahü aleyhi ve sellem- yaşadığı çevrede bulunan birçok hayvanla ilgili değerlendirmeleri bulunmaktadır. Deve sahibini “izzet sahibi” “...الْإِبِلُ عِزٌّ لِأَهْلِهَا...” (İbn Mâce, Ticâret, 69) olmakla taltif etmiş; kediyi “ailenin parçası” / “...السَّنَوْرُ مِنْ أَهْلِ النَّبْتِ...” olarak tarif etmiş (İbn. Hanbel, XXXVII: 316), koyun ve keçiyi “bereket” “... فِي الْبَيْتِ بَرَكَةٌ وَالشَّامَاتَانِ بَرَكَتَانِ...” (İbn Mâce, Ticâret, 69) olarak nitelendirmiş ve atları hayrın vesilesi saymıştır. (Nesâî, Hayl, 2). Utbe b. Abdillâh es-Sülemî anlatıyor: “*Rasûlullâh buyurdular ki: ‘Atın alnındaki tüyleri kesmeyin, (boynunun üstündeki) yeleleri de kesmeyin, kuyruğundaki tüyleri de. Çünkü kuyruğu sinekleri vs. kovalar, yeleleri onu ısıtan elbisesidir, alını ise orada hayır bağıdır.’*” (Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 43).

Hadislerin bizlere ulaşmasında en önde yer olan Ebû Hüreyre, Müslüman olduktan sonra “Abdurrahman” ismini almıştı (Kandemir, 1994, X: 160). Bir gün elbisesinin içinde bir kedi götürüyordu. Onu gören Rasûlullâh “*O nedir?*” diye sordu. Ebû Hüreyre: “*Kedi,*” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ona “*Kedicik babası*” anlamında: “*Ebû Hüreyre!*” dedi (Tirmîzî, Menâkıb, 46). Bu olayda çeşitli yönlerden hayvanlara şefkati ilgilendiren hususlar vardır. Ebû Hüreyre’nin rikkat dolu davranışının taltif edilmesi, taltif ifadesi olarak hayvan ismi kullanılması, kullanımda ismi tasğir sığasının tercih edilmesi, Hz. Peygamber’in sahâbesi ile olan sıcaklığı, Râvilerin öncüsünün bu tarihten sonra artık ‘Ebû Hüreyre’ ismini memnuniyetle kullanması, hayvanlara şefkatin güzel bir örneğidir.

Rasûl-i Ekrem -sallahü aleyhi ve sellem- Hz. Enes’in küçük kardeşi Ebû Umeyr’i gördüğünde ona “Nuğayr” diye isimlendirdiği küçük kuşunu sorar

ve onunla şakalaşırđı. Bir gün onun çok sevdiği kuşunun öldüğünü öğrenmiş, bir insanın ölümüne taziyeye gider gibi, kuş için, büyük bir adamı kaale alırcasına küçük bir çocuğa taziyeye gitmiş, *"Ebû Umeyr! Ne yaptı Nuğayr!"* sözüyle çocuğu teselli etmek istemiştir (Buhârî Edeb, 81).

Bütün bu örnekler Hz. Peygamber'in Hayvanlar konusundaki hassasiyetinin ve ümmetinden de aynı hassasiyeti beklediđinin birer tezahürüdür.

Sonuç

Sonuç olarak Hz. Peygamber, hayvanlara şefkatli yaklaşımında temel olarak onların doğasını olduğu gibi ve değerli kabul etmiştir. Bu nedenle hayvanların doğasına ve doğal yaşamlarına aykırı bir tavır sergilemediği gibi sergilenmesini de istememiş hatta yasaklamıştır. Bu doğal bakış ve yaklaşım bütün yaratılanlara, bu arada hayvanlara olduklarından başka bir anlam ve değer yüklenmemesini sağlamıştır. Bu, hayvanları kendi doğal ve doğal halleriyle kabul, fildişine yüklenen aşırı anlam ve değerlerin doğal yaşamını bozması veya başka soyu tükenen hayvanların başına gelen gibi bir durumun yaşanmamasını sağlayabilecek niteliktedir.

Yeryüzü sadece insanlar için değil bütün canlılar içindir. Hayvanlar insanın sorumluluğuna bırakılmış birer emanet, hizmetine sunulmuş birer nimet, yaratılışlarına uygun yaşmaları ile birer salih kul, aynı zamanda insanı Allah'a götüren birer kılavuzdur. Hayvanlara yaklaşım kişinin cennetine ya da cehennemine sebep olabilmektedir. Dolayısıyla hayvanların bakımlarına, beslenmelerine ve barınmalarına dikkat edilmeli, fıtratlarına aykırı davranılmamalıdır. Haliyle evlere, bahçelere, kafeslere, akvaryumlara, hayvanat bahçelerine taşınmaları ve eğlence aracı hâline getirilmeleri şefkatle bağdaşmaz.

Hz. Peygamber'in, hayvanları koyduğu isimlerle çağırması, ölen bir kuşun taziyesine gitmesi, bir ağaçtan bir hayvanın faydalanmasını ağacı diken için sadaka olarak değerlendirmesi, devenin başını okşayıp bunun sahibi kim bu deve sahibinden dert yanyor demesi, hayvanlarda sizin gibi bir ümmettir sözü hayvanlara bir can taşımanın ötesinde değer atfettiğini göstermektedir.

Informative Abstract

The Compassion of Hazrat Prophet Muhammad to Animals

In our age, humanity on the one hand raises the standards of life, on the other hand ignores moral values. This situation leads to an increase in rights violations against alive and inanimate beings which are under the responsibility of human beings. One of the most affected by these violations is animals. Some positive examples are the subject of news, and the more common negative examples show weakened sensitivity to animals. There is not a small amount of animal news that is reported in the media every day, being killed, abandoned to death, pushed into the streets and subjected to other inhuman treatment.

It is understood that regulations on animal rights do not produce the desired level of sensitivity. This recalled that the issue should be supported by religious norms. Therefore, in Turkey, the issue has been seen in the light of verses and hadiths possibly offer contributions taken up with religious norms. The aim of the study is to reveal the religious background of animal rights and compassion for animals.

Islam has begun to understand the importance of animals in shaping behaviors towards animals. The Qur'an says that every animal walking on earth, and every bird flying with its wings, is an ummah / community and will eventually gather in the presence of their Lord. A large number of animals are mentioned in the Qur'an, and some suras are named with animal names.

According to the Qur'an, animals are subservient beings who glorify Allah and indeed submit to Allah's command in the direction of their creation. In many verses, animals are a guide that guides people to contemplation and directs them to God as a manifestation of God's power and a sign of his existence. So there is no disdain for animals, there are even reviews as exemplary of them.

In the Qur'an, animals are beings who cannot express their needs, cannot express their suffering, and cannot voice the persecution. The word of 'mahrum' mentioned in the verse is interpreted as such. This interpretation is important to draw attention to animal rights.

The Prophet also said: *"The only reason Allah does not punish you is; those old elders, milk-sucking babies and animals grazing on your farm."* He warned in this and similar words and explicitly asked for compassion for the animals. The Prophet reacted to the killing and neutering of animals for no reason. He commanded: *"Fear Allah about these mute animals ..."*, *"Allah whoever harms a living thing, Allah will harm him."* and *"Whoever does good to a living being, Allah will reward him."* He warned that the nests of animals should not be disturbed, that eggs and offspring should not be removed and that they should not be removed from their natural environment.

Islam has accepted practices such as horse and camel racing, which are obviously not in contradiction to the nature of animals. However, it prohibited tormenting or just for fun animal fights.

The Prophet has always been gentle towards animals and wanted to be done as such. He forbade violence or even bad words. He cursed those who abuse animals for their perverse ambitions. He demanded that a woman who spoke heavily to the camel she rode down should be brought down. In addition, the Prophet has different words or practices that show that he cares about animals. He rewarded the owner of the camel with honor. He described the cat as part of the family. He described sheep and goat as fertility. He counted the horses as an occasion for good. All these examples, and moreover, are signs of the Prophet's sensitivity to animals and the same sensitivity he expects from his ummah.

Kaynakça

- Aclûnî, İsmâil b. Muhamed b. Abdi'l-Hâdî el-Cerrâhî: (197). *Keşfu'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbâs*, Thk.: Muhammed Abdu'l-Azîz el-Hâlidî, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail: (1981). *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı Yay., İstanbul.
- Dârîmî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl: (2000). *Sünenü'd- Dârîmî*, Thk.: Hüseyin Selim Esed, Dâru'l-Muğnî, Riyâd.
- Demirci Kürşat: (1998). Hayvan, (Cilt. 17, ss. 81-85). İstanbul Diyanet Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, Sünenü Ebî Dâvûd, thk. Muhammed Nasiruddin Elbânî, Dâr'u İbnü'l-Hazm, Beyrut 2005.
- Elçin, Eser, Erkoç, Figen, Öztekin, Mehtap, Derya, Ali, Atik, Rabia, Sarıkaya, Selvi, Mahmut: (2010). *Biyoloji Laboratuvarı ve Arazi Uygulamaları: Canlılar Ekoloji Doğayı Koruma*, Palme Yay., Ankara.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır: (2009). *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Yay., İstanbul.
- Erturhan, Sabri: (2009). "Hayvan Öldürme ile İlgili Fıkhî Hükümler" *Bilimnâme Dergisi*, Cilt, 17, Sayı 2, ss. 97-121.
- Görmez, Mehmet Özafşar, Mehmet Emin, Ünal, İsmail Hakkı, Erul, Bünyamin, Martı, Huriye, Demir, Mahmut: 2014 *Hadislerle İslâm, Hadislerin Hadislerle Yorumu*, DİB Yay., Ankara.
- İbn Hanbel, Ahmed Muhammed: (1416)., Müsnedü Ahmed b. Hanbel, Thk: Şuayb el-Arnaûdî, Âdil Mürşîd, Müessesü'r-Risâle, Beyrut.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, el-Kazvînî: (tsz). *Sünenü İbn Mâce*, Thk.: Muhammed b. Sâlih Râcî, Beytü'l-Efkârî'd-Düveliyye, Riyâd.
- Kandemir, Mehmet Yaşar: (1994). Ebû Hüreyre, (Cilt. 10, ss.160-167). İstanbul. Diyanet İslam Ansiklopedisi
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. el- el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî: (2005). *Sahîhu Müslim*, Thk.: Halîl, Memûn Şeyhâ, Dâru'l-Marife, Lübnan. .
- Nesâî, Ebû Abdirrahman b. Şuayb: (1981). *Sünenü'n-Nesâî*, Çağrı Yay., İstanbul.
- Taberânî, Ebu'l-Kasım, Süleyman b. Ahmet b. Eyyûb: (tsz). *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Thk.: Hamdî b. Abdi'l-Mecîd,es-Silefî, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ: (1996). *Sünenü't-Tirmizî*, Thk.: Beşşâr b. Avvâd, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut.